

Suomen Ladun lausunto koskien luonnon virkistyskäytön strategiaa

22.10.2021

Suomen Latu

Luonnon virkistyskäytöllä on valtava merkitys ihmisten hyvinvoinnille, vapaa-ajalle, kansanterveydelle ja mm. luontomatkailulle.

Kansallinen luonnon virkistyskäytön strategia laaditaan nyt Suomessa ensimmäistä kertaa. Työtä on odotettu raamittamaan erityisesti virkistyskäytön edistämistä, resursseja ja työnjakoa.

Strategiatyön tavoitteena on laatia yhteistyössä keskeisten toimijoiden kanssa vuoteen 2030 saakka ulottuva luonnon virkistyskäyttöä edistävä strategia, ja antaa se valtioneuvoston periaatepäätöksensä. Strategiaa on laadittu laajasti osallistaen ja eri toimijoita kuullen.

Strategian taustoituksessa ja nykytilan analyysissä on vielä paljon työtä. Sen tulisi tämänhetkistä luonnosta napakammin ja monipuolisemmin koota luonnon virkistyskäyttöä koskeva moninainen tutkimustieto eri lähteistä ja tuoda esiin siitä tehtävät johtopäätökset.

Strategian visiota ja missiota tulee vielä tarkastella. Luonnon virkistyskäytön edistäminen on käyttäjälähtöistä. Jotta virkistyskäytön hyödyt realisoituvat yksilöille ja yhteiskunnalle, virkistyskäytön tulee lisääntyä. Tämän tulisi näkyä myös visiossa ja missiossa nykyistä selkeämmin.

Nyt visio ja missio painottuu erityisesti luontoon ja ekologiseen kestävyYTEEN. Niissä tulee huomioida luonnon virkistyskäytölle ominaisin ihmisiin liittyvä sosiokulttuurinen kestävyys.

Strategian taustoitus on puutteellinen eikä tue strategisia tavoitteita ja toimintalinjauksia.

Taustoituksessa ei ole riittävästi onnistuttu analysoimaan virkistyskäytön kysyntää (mitä ihmiset tekevät ja haluavat tehdä) ja tarjontaa (mitä palveluita ja olosuhteita heille tarjotaan) sekä niihin liittyvää priorisointia kehitystarpeista.

Taustoituksessa ei ole analysoitu luonnon virkistyskäytön nykyisten rahoitus- ja henkilöresurssien lähteitä ja määriä. Kuinka paljon esimerkiksi ministeriöt, maakunnat, kunnat, matkailun toimijat, Metsähallitus ja kolmas sektori käyttävät resurssejaan luonnon virkistyskäytön edistämiseen.

Taustoituksessa ei ole analysoitu luonnon virkistyskäytön rahoituslähteitä, esim ministeriöt, alueet, kunnat, EU ja säätiöt.

Taustoituksessa ei ole analysoitu riittävästi virkistyskäyttöympäristöjen ja niiden kehittämisen moninaisuutta, vetovoimatekijöitä, esteitä, mahdollisuuksia ja resursseja.

Nämä edellä mainitut taustatiedot ovat tärkeitä, jotta pystytään luomaan tämän hetken kokonaiskuvan luonnon virkistyskäytöstä ja sitä kautta kehittämään luonnon virkistyskäyttöä tulevaisuudessa.

Strategia tunnistaa luonnon virkistyskäytön keskeiset toimijat, mutta ei mielestämme onnistu ratkaisemaan niiden työnjakoon liittyviä haasteita. Kaavailtu uusi hallinnonalojen yhteinen koordinaatioelin on kannatettava ja lisää varmasti yhteistyötä. Tällä hetkellä virkistyskäytön edistäminen jää ympäristöministeriön, opetus- ja kulttuuriministeriön, maa- ja metsätalousministeriön ja työ- ja elinkeinoministeriön hallintojen ulkolaidoille, eikä vastuu kuulu oikein kenellekään. Strategiassa ei ole

analysoitu eikä otettu kantaa siihen, mikä olisi jatkossa luonnon virkistyskäytön vastuuministeriö (kuten TEM on matkailun vastuuministeriö vaikka tehtäviä jakautuu usealle ministeriölle).

Strategiassa todetaan, että perustettava koordinaatioelin vastaa jatkotyön organisoimisesta ja myös alueellisen koordinaation jatkokehittämisestä. Koordinaatioelimen tehtävät tulee määritellä strategiassa. Tämän perusteella valitaan oikeat toimijat mukaan elimeen. Esimerkiksi pelkästään asiantuntijoista koostuva koordinaatioelin ei voi vastata tulevista toimenpiteistä. Vastuu pitää olla organisaatioilla, kullakin taholla oman tehtävänsä mukaisesti.

Strategian tavoitteisiin ja toimenpiteisiin tarvitaan lähtötilanne, mittarit ja indikaattorit. Suomen Latu pitää monia strategiaan valittuja tavoitteita ja toimenpiteitä sinänsä kannatettavina ja hyvinä. Ne jäävät kuitenkin hyvin ohuiksi, koska nykytilan kuvaus on puutteellinen. Tarkemmat tavoitteet, toimenpiteet, resurssit sekä mittarit ja indikaattorit puuttuvat. Siten jää epäselväksi, millaista muutosta tavoitellaan.

Nykytila, tavoitteet ja mittarit tulisi laatia valmiiksi jo strategiavaiheessa, jotta voidaan valita aidosti mitattavia ja todennettavia tavoitteita. Toimenpiteiden euromääräisen suuruuden arvioiminen etukäteen edesauttaisi lisärahoituksen kohdentamista myöhemmin. Tärkeää olisi määrittää myös aikajänne, jolla kutakin toimintalinjausta ajatellaan tehtäväksi.

Strategiassa todetaan, että toimintalinjausten toimeenpanoon tarvittavat lisäresurssit ratkaistaan erikseen julkisen talouden suunnitelmassa (JTS) ja vuosittaisissa talousarvioissa. On totta, että julkisen talouden suunnitelmassa ja budjetissa ratkaistaan osoitettavat resurssit, mutta tarvittavat resurssit pitäisi arvioida ja laskea muualla. Jos sitä ei voida tehdä tähän strategiaan, siitä pitää tehdä yksi toimintalinjaus.

Esitämme strategiisiin tavoitteisiin uudeksi kohdaksi seuraavaa:

Luonnon virkistyskäytön mahdollisuudet varmistetaan ihmisten koko elämänkaaren ajalle. Tämä on konkreettinen keino edistää tasa-arvoisesti virkistyskäyttöä kaikille. Nykyinen ehdotus kansanterveyden edistämisestä sisältyy jo ajatuksellisesti missioon ja visioon, joten se ei tavoitteena tuo uutta lisäarvoa ja sen voisi siksi poistaa.

Kaikissa strategisissa tavoitteissa tulisi olla aktiivinen ja päämäärätietoinen muotoilu.

Esitämme toimintalinjauksiin uusina lisäyksiä

Ulkoilujärjestöille suunnattua yhteistä valtakunnallista Ulkoilun Vuosi -konseptia, jonka avulla ulkoilujärjestöt yhdessä kannustavat kansalaisia ulkoilemaan ja aloittamaan uuden ulkoiluharrastuksen. Ulkoilun Vuosi (ajankohtana) on luonnollinen jatkumo pandemian jälkeisen ulkoilun edistämiseen kansalaisten hyvinvoinnin parantamiseksi. Ulkoilun Vuosi -konsepteja on toteutettu jo esimerkiksi Ruotsissa ja Norjassa hyvällä menestyksellä.

Kohdennettua määrärahaa kuntien olosuhteiden kehittämiseen. Strategian toimenpiteisiin olisi perusteltua lisätä syksyllä 2020 toteutetun kaltainen kohdennettu määräraha kuntien lähiluokkureittien ja -paikkojen kehittämiseen samaan tapaan kuin lähiliikuntapaikkojen (OKM/liikunnan vastuualue) osalta on tehty. Tämä tukisi erityisesti pienten kuntien edellytyksiä tarjota ulkoilu- ja luontoliikuntapalveluita.

Edellisten lisäksi nostamme esiin muutamia yksittäisiä asioita, joiden taustoittamiseen on tarpeen panostaa. Konkreettiset muutosehdotukset on lähetetty ympäristöministeriölle.

Virkistyskäyttöympäristöjen laatu. Virkistyskäyttöympäristöjen laadulla on suuri merkitys kysyntään. Strategiassa tulisikin tarkastella virkistyskäyttöön liittyvää laatua (mm. maisema, hiljaisuus, monimuotoisuus, ruuhkautuminen, palvelut, saavutettavuuden elementit) ja vetovoimatekijöitä.

Virkistyskäytön edistämisen ja strategian näkökulmasta on keskeistä tunnistaa myös erilaiset virkistyskäytön ja sen edistämisen esteet, joita tulisi analysoida tarkemmin.

Liikkumisen, urheilun ja urheilumatkailun merkitys virkistyskäytössä. Luonnon virkistyskäytön merkittävä hyöty on sen lisäämä liikkuminen. Liikkumisen lisääminen on kansallisesti tärkeä ja monen toimijan asettama tavoite. Strategian missiossa, visiossa, strategisissa tavoitteissa sekä luonnon virkistyskäytön määrittelyssä fyysinen aktiivisuus, liikkuminen ja liikunta sekä urheilu eivät kuitenkaan näy riittävästi. Näissä kohdin luonnon virkistyskäyttö näytetään sanoitettavan vain luonnossa olemisena ja liikuskeluna. Lisäksi strategiassa ei tunnisteta kaikkia niitä merkittäviä toimijoita, jotka edistävät toiminnallaan väestön liikkumista luonnossa.

Kuntien rooli lähiulkoilussa. Kuntien rooli virkistyskäytössä on erittäin merkittävä. Suomalaiset tekevät vuodessa yhteensä noin 850 milj ulkoilukäyntiä. Näistä vuonna 2020 Metsähallituksen suojeluaueiden maastokohteille ja perinnetiloille suuntautui vajaat 8,5 miljoonaa käyntiä. Suurin osa luonnon virkistyskäytöstä kohdistuu kodin lähelle, kaupunkien ja kuntien maalle, erilaisille teille ja yksityismaalle. Suhteessa kuntien merkitykseen virkistyskäytön monipuolisena mahdollistajana, kuntien kuvaus jää luonnoksessa kevyeksi. Samoin kuvaus kuntien keinoista ja esteistä edistää virkistyskäyttöä. Olennaista on, että virkistyskäyttö hajaantuu kuntien hallinnossa monen hallintokunnan alle. Myös kuntien resurssit jäävät ohuelle kuvaukselle. Mm. Tea-viisarista ja hyte-kertomuksista saa koottua tietoa ulkoilusta kunnan hallinnossa ja strategiatyössä.

Ulkoilujärjestöjen ja -yhdistysten rooli luonnon virkistyskäytössä on keskeinen. Pelkästään ulkoilujärjestöjen kautta tavoitetaan yli puoli miljoonaa kansalaista. Luonnon virkistyskäyttö elää ja muuttuu ajassa. Ulkoilulajit ja niiden harrastustavat muuttuvat. Toisinaan tulee uusia virkistyskäyttömuotoja. Järjestöt ja niiden jäsenet ovat etunenässä tekemässä erilaisten toimintojen yhteensovittamista, olosuhteita, viestintää, kehittämistä, koulutuksia ja vaikuttamista.

Järjestöjen tehtävät ja merkitys on luonnoksessa kuvattu hyvin kevyesti. Järjestöt tulisikin tunnistaa keskeisenä virkistyskäytön vaikuttajana ja toimeenpanijana. Järjestöt auttavat mielellään virkistyskäyttöstrategiassakin esitettyjen toimintalinjausten edistämisessä.

Lopuksi

Strategialuonnoksessa kerrotaan erilaisia tulevaisuuden trendejä. Virkistyskäytön kehittäminen voisi olla osavastaus moneen tulevaisuuden haasteeseen ja toisaalta luonnon virkistyskäyttö voisi olla tulevaisuudessa yhä vahvempi osa hyvinvointia. Erinomaista mallia virkistyskäytön strategiatyöstä näyttää Norja, jonka Stortingsmelding Friluftsliv - Natur som kilde til helse og livskvalitet on todella laadukas kannanotto virkistyskäytön edistämiseksi. Sen tavoitteina on mm., että iso osa Norjan kansalaisista liikkuu luonnossa säännöllisesti ja että luonnon virkistyskäyttöön panostaminen on keskeinen osa hallituksen kansanterveystyötä.

Toivomme Suomen strategiaan lisää konkreettisuutta ja rohkeutta määrittää kunnianhimoisiakin tavoitteita.

Virkistyskäytön strategian valmisteluaikataulu on asetettu tiukaksi, sillä sen pitäisi olla valmis jo tänä vuonna. Tekemistä on kuitenkin vielä paljon, ennen kuin nyt lausunnolla oleva luonnos antaa vahvat eväät virkistyskäytön edistämiseen seuraavaksi 10 vuodeksi. Esitämme, että strategian työstön aikataulua pidennetään, jotta lopputuloksesta saadaan laadukas ja vaikuttava.